

تاریخ ایران سلطنت قاجار

از آغاز سلطنت قاجاریه تا سرانجام فتحعلی شاه

تألیف استاد سید نفیسی

www.ketab.ir

نقیسی، سعید، ۱۳۷۴ - ۱۳۴۵.

تاریخ ایران سلطنت قاجار: از آغاز سلطنت قاجاریه تا سرانجام ناصرالدین شاه/ تألیف سعید نقیسی.

تهران: کتاب کیمیا، ۱۳۹۵.

ISBN: 978-96229-3-4

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق.

۲. ایران -- اوضاع اجتماعی -- قرن ۱۳ ق.

۳. ایران -- روابط خارجی -- قرن ۱۳ ق.

ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. جنگ با روسیه، ۱۲۲۸ - ۱۲۴۳ ق.

۹۵۵/۰۷۴

DSR ۱۳۱۱/۷ت۲

۱۳۹۵

۴۵۴۶۳۰۶

کتابخانه ملی ایران

تاریخ ایران سلطنت قاجار

از آغاز سلطنت قاجاریه تا سرانجام فتحعلی شاه

تألیف: استاد سعید نفیسی

نوبت چاپ: اول - سال ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۱۰۰ جلد، قیمت: ۴۲۵۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۹۶۲۲۹-۳-۴

کلیه حقوق محفوظ است.

میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت، خیابان نظری، پلاک ۱، واحد ۳

تلفن: ۶۶۹۶۲۸۵۰

مرکز پخش: ۶۶۴۰۴۵۳۲

انتشارات کتاب‌چی

فهرست

۱۳	سخن ناشر.....
۱۵	دیباجه.....
۱۹	ایران ما در این صد و هشتاد سال.....
۲۰	منابع تاریخ قاجارها.....
۲۴	نژاد قاجارها.....
۲۵	آمدن طوایف ترک به ایران.....
۳۲	قاجارها از چه نژاد بودند.....
۳۷	ظهور قاجارها در تاریخ ایران.....
۴۳	قاجارها پیش از سلطنت.....
۴۹	نیاکان آقامحمدخان.....
۵۵	سرانجام محمدحسن خان.....
۵۶	فرزندان محمدحسن خان.....
۵۷	حسینقلی خان جهانسوز.....

۶۰.....	آقامحمدخان.....
۶۲.....	آغاز کار آقامحمدخان.....
۶۳.....	جنگ‌های آقامحمدخان در نواحی دیگر ایران.....
۶۶.....	لشکرکشی به قفقاز.....
۶۸.....	به پادشاهی زندستان آقامحمدخان.....
۶۹.....	انقراض مطن افشارها.....
۷۰.....	لشکرکشی دوم گرجستان.....
۷۰.....	هیت ظاهری آقامحمدخان.....
۷۱.....	سیرت آقامحمدخان.....
۷۶.....	مناسبات گرجستان با ایران.....
۷۹.....	آقامحمدخان در گرجستان.....
۸۲.....	در راه تفلیس.....
۸۴.....	باچ‌خواهی کریم خان.....
۸۶.....	سفر دوم گرجستان.....
۹۰.....	اوضاع اجتماعی ایران در زمان آقامحمدخان.....
۹۲.....	نتیجه‌ی کشته شدن آقامحمدخان.....

۹۳.....	فتحعلی شاه.....
۹۵.....	رقابت‌های دول بزرگ اروپا.....
۹۸.....	خودرایی و مال‌دوستی.....
۱۰۰.....	خطرهای بزرگ در شرق و غرب کشور.....
۱۰۳.....	اختلاف ایران و روسیه.....
۱۰۵.....	سیاست پتر تزار روسیه.....
۱۰۹.....	فتحعلی شاه و ناپلئون اول.....

۱۱۲.....	سفیران ناپلئون در ایران.....
۱۱۴.....	عهدنامه‌ی فینکن‌شتاین.....
۱۱۸.....	هیئت نظامی فرانسه در ایران.....
۱۲۱.....	دستورهای ناپلئون به ژنرال گاردان.....
۱۲۷.....	مقدمات مأموریت گاردان و نتایج آن.....
۱۳۴.....	کارهای ژنرال گاردان در ایران.....
۱۴۰.....	وساطت گاردان در میان ایران و روسیه.....
۱۴۶.....	مذاکرات گاردان با وزارت ایرانی.....
۱۵۰.....	نتیجه‌ی وساطت فرانسه در میان ایران و روسیه.....
۱۵۵.....	گزارش گاردان درباره‌ی سیاست ایران.....
۱۵۹.....	مذاکرات صلح ایران و روسیه به میانسجیگی فرانسه.....
۱۶۶.....	مقدمات جنگ دوم ایران و روسیه.....
۱۷۳.....	مکاتبات دربار ایران با دربار فرانسه.....
۱۷۷.....	نامه‌های فتحعلی‌شاه به ناپلئون در بایگانی فرانسه.....
۱۹۱.....	نامه‌های فتحعلی‌شاه در استاد ایرانی.....
۱۹۷.....	نامه‌ی فتحعلی‌شاه به وزیر امور خارجه‌ی فرانسه.....
۲۰۰.....	مکاتبه‌ی عباس‌میرزا نایب‌السلطنه با ناپلئون.....
۲۱۰.....	مکاتبه‌ی صدراعظم ایران با دربار فرانسه.....
۲۱۳.....	نامه‌های صدراعظم ایران به وزرای فرانسه.....
۲۱۷.....	نامه‌ی میرزاشفیعی به وزیر امور خارجه‌ی فرانسه.....
۲۱۹.....	درددل میرزاشفیعی: زحمات بسیار و مرارت بیشمار.....
۲۲۲.....	خبرگزاران فرانسوی در ایران.....
۲۲۳.....	نامه‌های ناپلئون در بایگانی وزارت خارجه‌ی ایران.....
۲۲۶.....	کارهای افسران هیئت نظامی گاردان در ایران.....

۲۲۹.....	توقعات ناپلئون.....
۲۳۱.....	هیئت نظامی گاردان در ایران.....
۲۳۴.....	تأسیس توپخانه و وضع نظامیان ایران.....
۲۳۶.....	اصلاحات سپاه ایران به دست افسران فرانسوی.....
۲۴۱.....	سرنوشت کاروانهای ایرانی در تبریز و اصفهان.....
۲۴۴.....	تیرگی روابط ایران و فرانسه.....
۲۴۷.....	نتیجه مأموریت تانکوانه ایران.....
۲۵۰.....	نتیجه‌ی مأموریت گاردان در ایران.....
۲۵۳.....	وعده‌های توخالی.....
۲۵۶.....	اختلاف ایران و روسیه.....
۲۵۹.....	گرجستان در دست روسیه.....
۲۶۳.....	آغاز جنگ‌های ایران و روسیه.....
۲۶۴.....	فتحعلی‌شاه و گرجستان.....
۲۶۸.....	لشکرکشی به ایروان.....
۲۷۰.....	جنگ‌های سال ۱۲۲۰ قمری.....
۲۷۲.....	وقایع گیلان و دریای خزر.....
۲۷۳.....	جنگ دوم گنجه.....
۲۷۴.....	تصرف قلعه‌ی شوشی.....
۲۷۵.....	کشته شدن تسبیسیانف.....
۲۷۸.....	نتیجه جنگ‌های نخستین تا پایان سال ۱۲۲۰.....
۲۷۹.....	سیاست ایران در برابر این حوادث.....
۲۸۰.....	عهدنامه‌ی گلستان.....
۲۸۷.....	نیروی نظامی ایران در آن زمان.....
۲۹۰.....	وصیت‌نامه‌ی ساختگی پتر کبیر.....

۲۹۳	 نسخه‌ی دیگر از عهدنامه‌ی فینکن‌شتاین
۲۹۷	 سرکشی مرتضی خان و جنگ با آقامحمدخان
۳۰۰	 اولین دست‌اندازی روس‌ها
۳۰۴	 مرتضی قلی خان در روسیه
۳۰۶	 روایت منتظم ناصر
۳۱۲	 پایان کار مرتضی قلی خان
۳۱۴	 مقدمات جنگ دوم با روسیه
۳۱۸	 مناسبات ایران و روسیه پس از قزوین
۳۱۸	 قرارداد منعقد در سن پترزبورگ در ۱۷۲۳
۳۲۲	 عهدنامه‌ی منعقد با اشرف در رشت در ۱۳ بهمن ۱۷۲۹
۳۲۵	 عهدنامه‌ی منعقد در رشت در ۲۱ ژانویه ۱۷۳۱
۳۳۱	 عهدنامه‌ی منعقد در گنجه در ۱۰ مارس ۱۷۳۵
۳۳۵	 نامه‌ی نادرشاه به امپراتریس روسیه
۳۳۹	 جزئیات وقایع گرجستان در این دوره
۳۴۲	 ورود سپاه روس
۳۴۵	 الحاق گرجستان به روسیه
۳۴۹	 بدرفتاری فتحعلی شاه با اسیران
۳۵۳	 فرماندهی گوداویج
۳۵۶	 جنگ و قحطی
۳۶۰	 تسلیم شدن فتحعلی شاه به صلح تحمیلی
۳۶۳	 دوره‌ی میان دو جنگ
۳۶۸	 ولی عهدی عباس میرزا و توطئه‌چینی بر ضد او
۳۷۲	 از کاه‌فروشی تا صدراعظمی و وابستگی به انگلیس
۳۷۵	 عهدنامه‌ی ۱۲۲۴ با انگلستان

۳۷۹.....	عهدنامه‌ی ۱۲۲۷ با انگلستان.....
۳۸۵.....	وضع پول ایران.....
۳۸۹.....	عهدنامه‌ی ۱۲۲۹ با انگلستان.....
۳۹۴.....	ضمیمه‌ی عهدنامه‌ی ۱۲۲۹.....
۳۹۷.....	وضع نواحی نیست رفته.....
۴۰۴.....	وضع اجتهاد علوی ایران در این دوره.....
۴۰۷.....	نفوذ روحانیان در این ده.....
۴۱۱.....	صوفی‌کشی آقامحمد علی.....
۴۱۷.....	بزرگان علما و متصوفه.....
۴۲۱.....	سیدمحمدباقر شفق.....
۴۳۱.....	سید مهدی بحر العلوم.....
۴۳۵.....	سید جعفر کاشف الغطاء.....
۴۴۴.....	احکام جهاد.....
۴۴۷.....	رساله‌ی جهادیه.....
۴۵۳.....	حاج ملا احمد نراقی.....
۴۵۶.....	روابط روسیه با ایران در این دوره.....
۴۵۸.....	ولایت عهدی عباس میرزا.....
۴۶۱.....	رفت و آمدهای بی‌ثمر.....
۴۶۷.....	سیاست عباس میرزا.....
۴۷۲.....	روابط سیاسی با روسیه.....
۴۷۹.....	فعالیت‌های سیاسی ایران و روس.....
۴۸۴.....	خودرایی مأموران روس.....
۴۸۶.....	اخلالگری‌های متنفذین محلی.....
۴۹۱.....	روابط سیاسی نیکالای با دربار ایران.....

۴۹۴	کارشکنی در مذاکرات صلح
۴۹۹	نامه‌ی وزیر عباس میرزا به مقامات انگلیسی
۵۰۳	روابط دربار روسیه با عباس میرزا
۵۰۸	مراحل و عواقب جنگ دوم
۵۱۳	خشم تزار از اهانت نماینده‌ی او
۵۲۲	مرحله‌ی دوم - ب
۵۲۹	آخرین مرحله‌ی جنگ
۵۳۳	استقبال تبریز از فاتحان روسی
۵۳۷	گفت‌وگو درباره‌ی صلح
۵۴۰	دیدار عباس میرزا با فرمانده فاتح
۵۴۴	دستورهای دولت روسیه
۵۴۸	امضای قرارداد متارکه‌ی جنگ
۵۵۲	فتحعلی‌شاه در اندیشه‌ی جانشین برای عباس میرزا
۵۵۸	اهمال فتحعلی‌شاه و درماندگی عباس میرزا
۵۶۱	تصرف اردبیل و غارت نسخ خطی
۵۶۵	اجتماع در ترکمانچای
۵۶۸	توقع فتحعلی‌شاه
۵۷۲	جلب اقلیت‌ها
۵۷۷	عهدنامه‌ی ترکمانچای
۵۸۴	عهدنامه‌ی بازرگانی در میان ایران و روسیه
۵۸۷	صورت مجلس تشریفات سفیران
۵۹۰	نتایج عهدنامه‌ی ترکمانچای
۵۹۵	کشته شدن گریبایدوف
۵۹۸	سفارت خسرو میرزا

۶۰۳	جنگ‌های ایران و عثمانی
۶۰۵	جنگ سال ۱۲۲۷
۶۰۶	جنگ‌های ۱۲۳۶ - ۱۲۳۸
۶۰۹	عهدنامه‌ی اردروم
۶۱۱	رفتار عباس‌میرزا در جنگ‌های با عثمانی
۶۱۵	ایران و انگلستان
۶۱۸	سیاست انگلستان
۶۱۹	نخستین روابط ایران با انگلستان
۶۲۲	مرحله‌ی دوم روابط با انگلستان
۶۲۴	مرحله‌ی سوم روابط با انگلستان
۶۲۶	اوضاع اقتصادی ایران
۶۲۹	نخستین گام‌ها به سوی تجدد
۶۵۸	اسناد ایرانی
۶۸۰	سراجم فتحعلی‌شاه
۶۹۱	تصاویر
۷۳۳	۱. تاریخ‌های عمومی و سلسله‌ای
۷۳۶	۲. خاطرات و سفرنامه‌ها
۷۳۸	۳. جغرافیای تاریخی و اقوام
۷۳۹	نمایه

سخن ناشر

همان‌طور که مؤلف در مقدمه‌ی کتاب حاضر به‌خوبی اشاره کرده است، حوادثی که در دوران‌های مختلف در جهان روی می‌دهند، مانند حلقه‌های زنجیری هستند که به‌طور پیوسته به‌هم پیوسته می‌آیند و علت و معلول یکدیگر می‌شوند. آنچه امروز روی می‌دهد، بی‌شک ادامه‌ی آن وقایعی است که دیروز به واسطه‌ی علت و معلول مادی دیگری رخ داده که خود علتی شده است برای معلول‌های امروز. همان‌طور که امروز هم علتی خواهد بود برای معلول‌های فردا.

افکار و عقاید هر قوم و ملتی، که به نوبه‌ی خود تاریخ را رقم می‌زنند، زاینده‌ی نیازهای مادی آن قوم و ملت است. تاریخ ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و منعکس‌کننده‌ی تلاشی است که ملت ایران برای تأمین نیازهای مادی و اجتماعی خود بدان دست زده‌اند.

نمی‌توان به‌درستی به تاریخ دورانی دست یافت، بی‌آن‌که بر تاریخ دوران‌های پیش از آن وقوف داشته باشیم و از آن‌جا که تاریخ گذشتگان هر ملت رستن‌گاه آینده‌ی آن ملت است. اگر از تاریخ خود بی‌خبر باشیم، نه‌راهمیم و انست آینده را بسازیم. از این جهت است که مقوله‌ی تاریخ، امروزه در چشم دانشمندان جایگاه تازه‌ای یافته و نسبت به آن توجه‌ی خاص به‌ذول می‌شود. و البته منظور از «تاریخ»، نقل بی‌طرفانه‌ی حقایقی است که در گذشته‌ی یک ملت اتفاق افتاده است، نه انتقال گزارش‌هایی که بنا به مصلحت‌هایی، به سود بعضی و به زیان بعضی دیگر نگاشته شده باشد. از این جهت است که دانشمندان و جامعه‌شناسان در نقل وقایع تاریخی جایگاهی برای تعصب و حب و بغض قائل نیستند و متأسفانه کم نیستند شخصیت‌های برجسته‌ای که به ذلالت کشانده شده و مردان گم‌نامی که به قلم مورخین مغرض نام‌دار شده‌اند.

از جمله افرادی که با بیداری و امانت‌داری دست به تحقیق و تألیف تاریخ معاصر ایران زده‌اند، سعید نفیسی است، که بدون مراجعه به آثار تحقیقی و علمی او نمی‌توان درباره‌ی تاریخ و اندیشه‌های اجتماعی معاصر ایران مطالعه کرد.

سعید نفیسی (۱۲۷۴-۱۳۴۵) ۴۰ سال در دانشگاه‌های ایران و کشورهای مختلف تدریس کرد و ۵۰ سال سرگرم تحقیق، تألیف و ترجمه بود. آثار وی یا به صورت کتاب‌های منفرد و مستقلی هستند که متأسفانه امروزه نایاب هستند، یا به صورت مقالات و نوشته‌های پراکنده‌ای هستند که از سال ۱۲۹۰ شمسی در نشریات و جراید ایران به چاپ رسیده‌اند که آن‌ها هم به‌سختی یافت می‌شوند. جلد اول کتاب حاضر در سال ۱۳۳۵ و جلد دوم آن در سال ۱۳۴۴ منتشر شد. پس از آن چند بار از روی همان چاپ اولیه به طریق افست تجدید چاپ شد. این کتاب به امضای عهدنامه‌ی گلستان میان ایران و روسیه‌ی تزاری در سال ۱۲۲۸ قمری ختم می‌شود که در نتیجه مؤلف ابتدا در باره سرچ تاریخی وقایع از آغاز دوره‌ی معاصر، یعنی شروع سلطنت قاجاریه در ایران، بوده است. در این تلاش، موضوعات بسیار قابل توجهی از قبیل منابع تاریخ قاجارها، نژاد قاجارها، ظهور قاجارها در تاریخ ایران، وضعیت قاجارها پیش از سلطنت و ... با دقت و وسواس و به تمام‌تر مورد مذاقه و ریشه‌یابی قرار گرفته‌اند. روی داده‌های مهم تاریخی آن زمان از جمله جزئیات روابط ایران و روس و فرانسه، انگلیس و عهدنامه‌هایی که هر یک به دلایل سیاسی خاص میان ایران و کشورهای نام‌برده امضاء شده‌اند و نتایج سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن عهدنامه‌ها، با ذکر جزئیاتی که ممکن است از چشم بسیاری از مورخین دور مانده باشد، با قلمی شیرین شرح داده شده‌اند.

امید است کتاب حاضر مورد توجه خاص خوانندگان عزیز قرار گیرد و با روحیه‌ی محقق‌ی که ما در آن‌ها می‌شناسیم چه بسا آن‌ها را برانگیزد تا با علاقه‌مندی و وسواس بیش از پیش، به تحقیق و مطالعه‌ی گذشته‌ی تاریخی میهن‌مان بپردازند. ما هم بر این باوریم که گذشته چراغ راه آینده است.

دیباجه

از روزی که فرزند آدمی وارد زندگی اجتماع شده است همیشه حوادث و وقایع جهان زاده‌ی علل و اسباب مادی بوده است. سراسر تاریخ جز تلاش‌های پی‌درپی آدمی‌زادگان برای تأمین زندگی و بهبود یافتن آن زندگی چیز دیگر نیست. به همین جهت تاریخ در نزد دانشمندان امروز مصداق و مفهوم دیگری دارد. که قرن‌ها تاریخ‌نویسان از آن غافل بوده‌اند. همیشه افکار و عقاید هر گروه و هر طایفه نیز زاده‌ی حوائج مادی آن قوم بوده است. بدین جهت حتی در تاریخ ادیان و عقاید فلسفی و اجتماعی نیز باید علل و اسباب مادی را جست و در میان نهاد. در این تبیینی نیست که هرگز اندیشه‌ی فرزند آدمی مجرد نبوده و جهات مادی فکری را فراهم کرده و آن را پروبال داده و نیروی تحریک و از آن نتیجه گرفته و هر زمان که آن علل و اسباب مادی از میان رفته، آن اندیشه نیز رخت برسته و اندیشه‌ی دیگری که دامن و محرک مادی دیگر داشته، جانشین آن شده است.

سراسر تاریخ ایران جز جنب و جوش و تلاش ملت ایران برای تأمین زندگی مادی خود چیز دیگر نیست. کسانی که می‌خواهند سرگذشت چند هزارساله‌ی نیاکان ما را روشن کنند چاره‌ای جز این ندارند که همین علل و اسباب مادی را بجویند و از تجزیه و تحلیل آن‌ها نتیجه بگیرند. ناچار چنین کاری چندان آسان نیست و جست‌وجوهای بسیار لازم دارد که هر روز وظیفه‌ی مورخ را دشوارتر و دامنه‌ی کار او را گشاده‌تر می‌کنند.

هر چه روابط میان اقوام و ملل بیشتر شود و موانع طبیعی که در زمان‌های باستان مردم را محصور و دور از یک دیگر نگاه می‌داشته است، بیشتر از میان برداشته شود، کار مورخ دشوارتر است. قطعاً در زمان هخامنشیان آن‌چه در مغرب اروپا رخ می‌داده در

اوضاع ایران موثر نبوده است، اما امروز حوادث آمریکای جنوبی نیز در حوادث کشور ما مؤثر است، چه برسد به آنچه در نواحی نزدیکتر به ما رخ می‌دهد.

در این نیز جای شک نیست که پیوستگی شگرفی در میان حوادث امروز و دیروز جهان هست. آنچه امروز پیش می‌آید قطعاً دنباله‌ی آن چیزی است که امروز و پریروز و پاروپرار روی داده است. حوادث جهان حلقه‌های زنجیر پیوسته به یکدیگرند. به همین جهت هرگز نمی‌توان تاریخ دوره‌ای را از تاریخ دوره‌ی دیگر تفکیک کرد و ناچار هر چه دوره‌ای به دوران دیگر نزدیکتر باشد، آگاهی از آن برای اطلاع از دوره بعد واجب‌تر است. امروز در ایران توجه خاصی نسبت به تاریخ هست و این توجه بسیار طبیعی و بجاست زیرا مردم می‌خواهند بدانند که آنچه امروز می‌بینند، از کجا سرچشمه می‌گیرد.

به همین جهت یکی از واجب‌ترین کارها این است که ما مردم ایران را از گذشته‌ی پدرانمان آگاه کنیم. هر کسی از گذشته خبر نداشته باشد، نمی‌تواند آینده را بسازد. بهیچ وجه مخصوصاً در این زمان نسبت به تاریخ نزدیک به زمان ما دارند، بسیار طبیعی و حتی بسیار لازم است.

چند سال پیش، هیئت تحریریه‌ی مجله‌ی ارتش از من خواست که در این باره سلسله مقالاتی درباره‌ی «ایران در صد و هفتاد سال اخیر» بنویسم. از همان زمان، خود را آماده کردم تا کتابی در تاریخ اجتماعی و سیاسی دوره‌ی معاصر ایران، یعنی از آغاز سلطنت قاجارها تا امروز، آماده کنم. سلسله مقالاتی که در مجله‌ی ارتش انتشار یافت مقدمه‌ای برای این کار بود. در همان زمان، بسیاری از دور و نزدیک از من خواستار شدند که دنباله‌ی کار را رها نکنم. یکی از مهمترین وظایف کسانی که قلم به دست دارند این است که آنچه را که مردم خواستار آن‌اند، در نظر بگیرند، همچون پزشکی هر دردی پیش او ببرند، درمان کند.

چیزی که باز مرا در این کار استوارتر کرد این بود که می‌دیدم که در این روزگار، گروهی به این کار دست زده و درباره‌ی برخی از ادوار تاریخ معاصر ایران بحث می‌کنند. آنچه در این زمینه نوشته‌اند، من خواندم و باید بگویم که کمتر آن حقیقتی را که در پیرامون اسناد و مدارک معتبر جای گرفته است، در این کتاب‌ها دیده‌ام. برخی را نادان، برانگیخته و بیشتر خواسته‌اند کسی را بزرگ و کسی را کوچک کنند و کسی را بشویند و کسی را بدنام کنند. تاریخ شریف‌تر و بالاتر از آن است که به این دوستی‌ها و دشمنی‌ها آلوده شود. کاری از این زشت‌تر نیست که کسی بخواهد حق و حقیقت را بفریبد.

وانگهی تقریباً در همه‌ی این کتاب‌ها، تاریخ را به همان مصداق مدروس قدیم به میان آورده‌اند. در پی علل و اسباب نگشته و حوادث را با وسایلی توجیه کرده‌اند که آن وسایل جهت و علت اصلی و حقیقی بروز آن واقعه نبوده است. یک تن یا تنی

چند بسیار کوچک‌تر و ناتوان‌تر از آن‌اند که بتوانند حادثه‌ای را فراهم کنند یا برگردانند و جهت آن را تغییر دهند. حادثه است که ایشان را با خود می‌برد و ایشان می‌پندارند که راهنمای آن حادثه‌اند یا آن‌که کسی برای خوشامدگویی به ایشان می‌کوشد که ایشان را راهنمای حوادث قرار دهد.

اینک دانشمندان جهان تعصب و ورزیدن در تاریخ را بسیار زشت می‌دانند و چه بسا بت‌های بزرگ را که در این زمان‌های اخیر تاریخ‌نویسان بیدار و بزرگوار شکسته‌اند، چه بسا مردان گمنام را که نام‌آور کرده‌اند!

این انگیزه‌ها مرا واداشت تا به تدوین کتابی در تاریخ اجتماعی و سیاسی دوران معاصر ایران آغاز کنم. ناچار این کتاب مجلدات چند خواهد داشت. این مجلد به امضای عهدنامه‌ی گلستان در میان ایران و روسیه‌ی تزاری در ۱۲۲۸ قمری (۱۸۱۳ م) یعنی ۱۴۷ سال پیش می‌انجامد و چون تاریخ می‌بایست از آغاز دوره‌ی معاصر شروع کنم این است که از آغاز سلطنت قاجارها در ایران شروع کرده‌ام. مجلدات دیگر نیز پی‌ریزی انتشار خواهند یافت و از خوانندگان گرامی جداً درخواست می‌کنم که در هر جا که به لغزشی برخوردند بر من منت بگذارند. مرا آزار بیابان‌ها ندهند و از کسانی که اسنادی در این زمینه‌ها که مورد بحث این کتاب است سراغ دارند مصرأ خواهشمندم که از داد آن‌ها را بنمایم. کردن بدان‌ها دریغ نکنند و مرا و خوانندگان این کتاب را از این منت باز ندارند.

تهران، ۸ مردادماه ۱۳۳۵

سعید نفیسی

مجلد اول این کتاب در ۱۳۳۵ انتشار یافت و مجلد دوم که طرح آن در همان زمان‌ها ریشه شده بود، می‌بایست زودتر از این منتشر شود و تنها دوری از تهران و سفرهای چند در این مدت سبب درنگ در این کار شد. این مجلد به پایان سلطنت فتحعلی شاه می‌انجامد و اگر روزگار یاری کند مجلدات دیگر در پی آن خواهد آمد.

درباره‌ی حوادث و نتایج جنگ دوم با روسیه در اسناد ایرانی جز عبارت‌پردازی‌های میان‌تهی و حقیقت‌پوشی‌های متملقانه چیزی نیست و چاره جز آن نبود که به اسناد روسی بپردازم و ممکن است که گاهی در این اسناد تنها به قاضی رفته باشند و در این حوادث دردانگیز مبالغه کرده باشند.

تصاویری که از مراحل جنگ در این مجلد چاپ شده مأخوذ از آلبومی است به قطع بسیار بزرگ که در همان سال‌ها در روسیه چاپ کرده‌اند و شامل نقشه‌هایی است از ماشکوو، نقاش روسی، که چنان می‌نماید که در این مراحل همراه لشکریان بوده و این تصاویر را در همان موقع ساخته است.

تصاویری که از خسرو میرزا و همراهان اوست نیز کار نقاشان روسی است که از روی طبیعت در سفر ایشان به پترزبورگ کشیده‌اند.

تهران، آبان‌ماه ۱۳۴۴

سعید نفیسی